

РЕЦЕНЗИЯ

на труда на **Юлий Стоянов** „*Елинистическа Тракия и латенският свят. Културни контакти и взаимодействия през IV-I в. пр. Хр.*“

представен за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

от проф. Иван Маразов, д.н.

Структурата на представената за защита дисертация е изключително точна и нейното раздробяване подсказва дълбоко познаване на материала и проблематиката.

Във въведението се определят географските граници като променливи величини (от Железни врата до западнопонтийския бряг), дават се историческите измерения (втората половина на I хилядолетие) на изследваните явления, уточняват се понятията и категориите, с които ще се работи. Заслужава внимание преводът/корелация на различните названия на този хронологически отрязък от перспективата на етническо и културно съдържание. С особена стойност е формулирането на термините „контакт“ и „взаимодействие“, тъй като те са основни за темата на дисертацията, както и за нейната методология.

Цели: опит за корелация между сведенията от античните автори за келтските нашествия в Източните Балкани и наличните археологически данни за „келтски разрушения“; чрез сравнителен анализ да се очертаят очертаят спецификите на този процес в Източните Балкани, както и регионални аспекти на „латенизацията“; въпросите за механизми и форми на контакти и взаимодействия между общности с различен произход в региона.

Друга основна цел: детайлна дискусия на наличната информация от „моста към Европа“ и неговата връзка с „дунавския коридор“ върху значението и въздействието на „глобални“ (за мащабите на „Стария свят“) синхронни процеси като „елинизация“ и „латенизация“ върху местните общности в Източните Балкани.

Методите на изследване: скептичне към статистическия метод на мрежов анализ; определя като най-подходящ евристичен инструмент комбинацията между *контекстуален подход* в анализа на информацията от археологическите проучвания (по асемблажи) и сравнение по *формално-типологически* признаци на отделни групи от находки както и към анализа на писмевите сведения; спомагателен *картографски метод*. Подчертава се, че авторът използва само публикувани археологически материали.

Първата глава е посветена на историографията на темата. Тя би послужила както на всички научни кадри, така и на студентите, дащото показва корелацията между български и европейски модели на изследване. От особена полза е анализът на европейската историография за келтската археология. Подробната историографска картина позволява на читателя да установи докъде са стигнали изследванията, какви методологии са прилагани в тях, за да изпъкне по-ясно приносът на дисертацията.

Втората глава е посветена на античните сведения и археологическите данни за келтски нашествия в Тракия, на контактите между различни общности в Източните Балкани с техните съвременници в Трансилвания и Дунавския район от периода преди, по време, и в десетилетията след „голямото келтско нашествие“, както и на археологическите измерения на тези контакти с разпространението на находки с раннолатенска форма в ранноелинистическа Тракия. Към същия проблемен кръг, принадлежат въпросите за възприемане и трансформация на латенските форми в местна среда, за взаимодействия между новодошлите групи от галати с местните общности, техните отношения с големите селищни центрове във вътрешността и с полисите в крайбрежната зона, както и енигмата за местоположението на царската резиденция на тракийските галати при Тилис. Археологическите данни за разпространение на латенски находки в балканския регион по

време на експанзията се разглеждат като показател за активност на групи от Централна Европа, както и на техни контакти с местни общности. Авторът се старее да хостави местните находки в широкия контекст на келтската култура в нейната историческа динамика. Той разкрива редица случаи на несъответствия между писмените сведения и данните на археологията и по този начин внася уточнения в общата картина. Той вижда в промяната на погребалните практики влиянието на миграционните вълни.

Механизмът на проникване на изделия с латенски елементи и тяхното разпространение в териториите по течението на Дунав, насочва към заключение за възприемане на нови форми в изявата на статус, а началото на процеса на „латенизация“ се поставя преди времето на нашествия и значителни демографски промени. И обратно, находките на македонски монети в келтските земи се обяснява със завръщането на наемниците по родните им места.

С особен интерес изчетох параграфа 2.7 за латенски импорт и местни модификации. Тук се поставя важен методологически въпрос: как да квалифицираме латенските находки в Тракия – като белег на миграция или на културна дифузия. Анализите на автора звучат убедително, защото обхващат както предметите в пластичен стил, така и строителните периоди на гробницата от Мал тепе. Ако тези приложения към колесница са принадлежали на тракийски вожд, получени като дар от келти, теоретичната постановка за дифузия би се потвърдила. Другото обяснение на тази важна находка, което авторът предлага, е качеството ѝ на трофей с важно символно значение за техния последен притежател – теза, идказана от Емилов и Мегоу. Естествено е и в двата случая те да имат място в битката за престиж на аристократическите елити. Безспорно от голям интерес е въпросът за келтски влияния върху производството на местни тракийски майстори и Стоянов му отделя значително място, още повече, че са открити и работилници. Разпространението на този тип изделия към югоизточните части на Европа съвпада с „голямото келтско нашествие“ – една убедителна констатация.

Дискусията около локализацията на Тиле е анализирана и продължена в труда на Ю. Стоянов. Той отново критически анализира както досегашните становища, така и писмените, лингвистичните, нумизматичните и археологическите извори. В тази връзка са разгледани и отношенията между келтите и града Кабиле (особено в сферата на монетосеченето), както и проблемната фигура на Скосток. Анализирани са всички възможни места, в които би могла да се разполага келтската столица. Естествено, не може да бъде подминат и проблемът за царството на Кавар. Интересна е дискусията и за влиянието на галатите в райони на Камчия.

Третата глава отговаря на периода от последното десетилетие на III в. пр. Хр. и края на политическата формация на тракийските галати при Кавар до установяването на римската власт по Долен Дунав в началото на I в. сл. Хр. Основната идея на тази част е да се проследят тенденциите, които водят до появата на културния феномен *Падея-Панагюрски колонии*, неговите регионални и микрорегионални специфики в земите на юг от Дунав, както и значението на изделията с латенска форма (накити, оръжия) за изявата на статус и групов идентичност при военските групи в Източните Балкани. Специално внимание се обръща на археологическите данни за отношения между местните общности със скордиски, даки и бастарни, както и на резултатите от тези контакти и взаимодействия в широк географски ареал. Анализите са подробни и изследват всички нива и аспекти на археологическите данни, за да се установи хронологията и етническата принадлежност на находките (ср. детайлния анализ на погребението при Кълново и Усоето). Приемат хронологичните уточнения на Сашова могила, направени от автора и доказани от твърде детайлни анализи на отделните предмети в нейния инвентар.

Авторефератът отразява не само структурата, но и съдържанието на дисертацията.

Ю. Стоянов работи дълго върху тази дисертация и сега с удовлетворение отбелязваме, че чакането на неговото завършване не е било напразно. Огромният труд на автора поставя много въпроси по нов начин. Пред нас е един завършен изследовател с голяма ерудиция,

която му позволява асоциации, сравнения и аналогии във всеки един момент от анализите. Основните достойнства на предложената дисертация могат накратко да се опишат така:

- Той изследва културните контакти от късножелязната епоха между три свята: елинския, тракийския и латенския.
- Винаги търси обяснение на келтски находки с исторически събития на Балканите, което уплътнява неговите хипотези.
- Правилно посочва, че много от предметните келтски форми се появяват в Тракия преди келтското нашествие като резултат по-скоро от дифузия.
- Задълбочените му познания върху културата на келтите от Европа му помагат да намира за предметите, открити в Тракия, точни паралели както за датиране, така и за произход от определена територия. По този начин контекстуализацията на келтските находки от нашите земи става особено убедителна.
- Критически се отнася към теориите, които почиват върху свръхинтерпретации по отношение на корелирането на археологическия материал и изображенията на дадени предмети (напр. оръжия). Изобщо липсва смущение през авторитети в неговите анализи на становища и мнения, което е характерно за уверен в себе си млад изследовател.
- Променя много от досегашните становища и интерпретации на отделни обекти или събития.
- Много от популярните твърдения за катастрофичните последствия от нахлуването на келтите в Тракия са оспорени.
- Поставя нови хронологически рамки за проникването на латенски елементи в културата на Тракия. Постоянно, във всеки параграф, Стоянов провежда контекстуализация на находките, което създава стройна хронологическа картина.
- Разглежда металните изделия като маркер на социален статус, който може да променя облика си в зависимост от господстващата политико-културна ситуация. Това обуславя и обяснява местните имитации на латенски образци. Показателно е, че изводите се градят главно върху анализите на накити (най-вече на фибулите, както и на верижните колани, торквите и гривните), както и на оръжията, които

именно играят ролята на социални отличия. Обредното обяснение за появата на тези изделия като резултат от даров обмен или брак ми изглежда убедително. Особено важно е, че процесите на „латенизация“ се наблюдават в градски центрове от древна Тракия.

- Приемам и анализите на автора за реалиите във фреските от Казанлъшката гробница като свидетелства за „етнографски“ наблюдения, както и скепсисът му относно идентификацията на оръжието в гробницата от Свещари.
- Библиографията е огромна и подсказва широката ерудираност на кандидата.

В заключение мога да изкажа дълбокото си задоволство от представената дисертация и да предложа на уважаваното жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Юли Стоянов.

17 октомври 2014
София

С уважение:
(проф. Иван Маразов, д.н.)